

111. *Sorbus aucuparia* L. — Jarzęb pospolity, jarzębina

Poglądy na systematykę jarzębiny różnią się często u różnych autorów. W obrębie *S. aucuparia* s. l. wydziela się wiele izolowanych geograficznie taksonów traktowanych bądź to jako podgatunki, względnie jako niezależne gatunki (np. Hultén, 1971, The Circumpolar Plants II, Dicotyledons; Kárpáti, 1960, Feddes Rep. Spec. Nov. 62).

Dla flory Europy wyróżniono pięć podgatunków: *S. aucuparia* subsp. *aucuparia*, subsp. *glabrata* (Wimmer et Grab.) Cajander, subsp. *sibirica* (Hedl.) Krylov, subsp. *praemorsa* (Guss.) Nyman i subsp. *fenekiana* Georgiev et Stoj. (Warburg, Kárpáti, 1968 w Flora Europaea, 2). Najczęściej jarzębina występuje w podgatunku typowym subsp. *aucuparia*, który zasięgiem swoim obejmuje prawie całą Europę z wyjątkiem najbardziej południowych regionów i w subsp. *glabrata* podawanym z północnej Europy oraz z gór Europy środkowej. Z pozostałych podgatunków subsp. *sibirica* rozprzestrzeniony jest na Syberii i na północnym wschodzie europejskiej części ZSRR, subsp. *praemorsa* — w południowych Włoszech, na Sycylii i na Korsyce, a subsp. *fenekiana* tylko w Bułgarii. Oderwane, wyspowe stanowiska jarzębiny znajdują się w północnej części półwyspu Iberyjskiego (Hiszpania), na Krymie, na Kaukazie, a także w północnej Anatolii.

S. aucuparia jest pospolita na nizinach, a w górach (subsp. *glabrata*) sięga po górną granicę lasu i piętro kosałki. Najwyżej położone stanowiska podano z Turcji — Sarikamiş do 2500 m n.p.m. (Gabrielian, 1972, w Flora of Turkey, 4), z Tyrolu do 2400 m (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora), z Kaukazu do 2300 m (Gačėčiladze, 1965, Dendroflora Kavkaza, 4), z Alp Szwajcarskich do 2300 m (Rubner, 1953, Grundlage des Waldbaues), z Tatr do 2012 m (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1), z Górnej Bawarii do 1860 m (Meusel, Jäger, Weinert, l. c.), i z Norwegii — Hemse-dal do 1500 m (Lid, 1974, Norsk og Svensk Flora).

Mapy całego zasięgu *S. aucuparia* opublikowali: T. Schmucker (1942, Die Baumarten der nördlich-gemässigten Zone und ihre Verbreitung, Silvae Orbis, 4), I. N. Konovalov (1954, w Derevia i Kustarniki SSSR, 3), R. Düll (1961, Ber. Bayer. Bot. Gess., 34), H. Meusel, E. Jäger, E. Weinert (1956, l. c.), E. Hultén (1971, l. c.). Częściowe mapy rozmieszczenia *S. aucuparia* sporządzili: dla Bułgarii B. Stefanov (1943, Sbornik Bylgarsk. Akad. Nauk. Iskust., 39), dla Skandynawii E. Hultén (1950, Atlas över växternas utbredning i Norden), dla Węgier i sąsiednich regionów Z. Kárpáti (1960, l. c.), dla Wysp Brytyjskich F. H. Perring i S. M. Walters (1962, Atlas of the British Flora), dla Krymu V. M. Kosych (1967, Dikorastušičije plodovyje porody Kryma) i dla Danii S. Ødum (1968, Bot. Tidskr., 64, 1).

Jarzębina charakteryzuje się szeroką skalą ekologiczną. Występuje zarówno w podszyciu widnych lasów liściastych, jak i iglastych, na zrębach i polanach leśnych, jak również w zaroślach na zboczach dolin rzecznych, nad urwiskami lub nawet na łąkach i torfowiskach. Uważana jest za gatunek charakterystyczny dla zespołów z klasy *Vaccinio-Piceetea*, a w górach dla zespołu kosodrzewiny — *Pinetum mughi*. Rośnie przeważnie na glebie umiarkowanie suchej, kwaśnej, próchnicznej, gliniastej albo piaszczysto-gliniastej, a rzadziej na zasobnej w humus lub na wapieniach. Jest w zasadzie gatunkiem światłolubnym, ale też dobrze znosi ocienienie.

W Polsce *S. aucuparia* rozpowszechniona jest w całym kraju, tak na nizinach, jak i w górach; należy do najpospolitszych naszych drzew. Występuje u nas w takich samych warunkach, jak na terenie całego zasięgu.

Najwyżej położone stanowiska podano dla subsp. *glabrata* ze wschodniego stoku Śnieżki i z wierzchołki między Śnieżką a Czarną Kopą do 1560 m n.p.m. (Macko, 1952, Acta Soc. Bot. Pol., 21, 4), z Tatr np. z doliny Pańszczyce do 1550 m (Myczkowski, 1955, Ochr. Przyr., 23), z Babiej Góry: Djablak, Kościółki, Suchy Potok do 1550 m (Walaś, 1933, Roślinność Babiej Góry), z Bieszczadów Zachodnich — Tarnica do 1348 m (Jasiewicz, 1965, Monogr. Botan., 20).

Podgatunek typowy subsp. *aucuparia* podawany był z Tatr — Dolina Smytnia do 1400 m n.p.m. (Pawłowski, l. c.), z Pasma Policy do 1360 m (Stuchlik, Stuchlikowa, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 3), z Pilską do 1350 m (Zielnik UJ), z Gorców — Turbacz do 1311 m (Kornaś, 1957, Monogr. Botan., 5), z Sądecczyzny — na północ od Złamanego Wierchu do 1190 m (Pawłowski, 1925, Geobotaniczne stosunki Sądecczyzny), z wzniesienia Gubałowskiego — Groniki do 1130 m (Grodzińska, Pancer-Kotejowa, 1960, Monogr. Botan., 11, 1) i z Pasma Bukowicy — Kanasiówka do 820 m (Grodzińska, 1968, Fragm. Fl. et Geobot., 14, 1).

Mapa rozmieszczenia *S. aucuparia* w Polsce nie była dotąd opublikowana. Mapę występowania tego gatunku w okolicy Białowieży sporządzili A. W. Sokołowski i J. B. Faliński (1961, Roczn. Sekcji Dendrol. PTB., 15), a dla Wysoczyzny Drohickej A. W. Sokołowski (1973, Prace Białostoc. Tow. Nauk., 19).

The views about the systematics of Mountain ash differ with different authors. Within *S. aucuparia* s. l. several geographically isolated taxa have been treated as either subspecies, or independent species (eg. Hultén, 1971, The Circumpolar Plants II, Dicotyledons; Kárpáti, 1960, Feddes Rep. Spec. Nov., 62).

In the flora of Europe five subspecies have been recognized: *S. aucuparia* subsp. *aucuparia*, subsp. *glabrata* (Wimmer et Grab.) Cajander, subsp. *sibirica* (Hedl.) Krylov, subsp. *praemorsa* (Guss.) Nyman and subsp. *fenenkiana* Georgiev et Stoj. (Warburg, Kárpáti, 1968 in Flora Europaea, 2). It occurs most commonly in the type subspecies (*aucuparia*) which covers with its range almost the whole of Europe except for the most southern regions and subsp. *glabrata* reported from northern Europe and from the mountains of Central Europe. Of the remaining subspecies, subsp. *sibirica* is distributed in Siberia and in the northeastern parts of the European USSR, subsp. *praemorsa* in southern Italy, on Sicily and Corsica, and subsp. *fenenkiana* only in Bulgaria. Isolated outliers of Mountain ash occur in the northern parts of the Iberian peninsula (Spain), on Crimea, on the Caucasus and also in northern Anatolia.

S. aucuparia is common in the lowlands and in the mountains (subsp. *glabrata*) attains the upper tree limit and the stratum of *Pinus mughus*. The most elevated stands have been reported from Turkey — Sarikamış up to 2500 m (Gabrielian, 1972, in Flora of Turkey, 4), from Tirol up to 2400 m (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora), from the Caucasus up to 2300 m (Gačečiladze, 1965, Dendroflora Kavkaza, 4), from the Swiss Alps up to 2300 m (Rubner, 1953, Grundlage des Waldbaues), from the Tatras up to 2012 m (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1), from Upper Bavaria up to 1860 m (Meusel, Jäger, Weinert, l. c.) and from Norway — Hemsedal up to 1500 m (Lid, 1974, Norsk og Svensk Flora).

The maps of distribution of *S. aucuparia* have been published by T. Schmucker (1942, Die Baumarten der nördlich-gemässigten Zone und ihre Verbreitung, Silvae Orbis, 4),¹ I. N. Konovalov (1954, in Derevia i Kustarniki SSSR, 3), R. Düll (1961, Ber. Bayer. Bot. Gess., 24), H. Meusel, E. Jäger, E. Weinert (l. c.), E. Hultén (1971, l. c.). Partial maps of distribution of *S. aucuparia* have been prepared for Bulgaria by B. Stefanov (1943, Sbornik Bylgarsk. Akad. Nauk. Iskust., 39), for Hungary and adjacent regions by Z. Kárpáti (1960, l. c.), for the British Isles by F. H. Perring and S. M. Walters (1962, Atlas of the British Flora), for Crimea by V. M. Kosyeh (1967, Dikorastušćije plodovyje porody Kryma), for Denmark by S. Ødum (1968, Bot. Tidskr., 64, 1) and for Scandinavia by E. Hultén (1950, Atlas over vaxternas utbredning i Norden).

Mountain ash is characterized by a wide ecological scale. It occurs both in the understorey of sparse deciduous forests and in the coniferous ones, on clear fellings and in forest openings as well as in thickets along river banks, on escarpments and even on meadows and peats. It is considered as a characteristic

species for the associations from the class *Vaccinio-Piceetea* and in the mountains for the association of mugo pine — *Pinetum mughi*. It grows primarily on moderately dry soil, mor, clayey or sandy clayey and more rarely on soil rich in humus or on limestones. It is basically a light demanding species, but also sustains shading well.

In Poland *S. aucuparia* is common throughout the country, in the lowlands as well as in the mountains. It is among the most common trees. It occurs in the same sort of conditions as in other parts of the range.

The most elevated stands have been reported for subsp. *glabrata* from the southern slope of Śnieżka and from the crest between Śnieżka and Czarna Kopa, up to 1560 m (Macko, 1952, Acta Soc. Bot. Pol., 24, 4), from the Tatras from the valley of Pańszczyca up to 1550 m (Myczkowski, 1955, Ochr. Przyr., 23), from Babia Góra — Djablak, Kościółki, Suchy Potok up to 1550 (Walas, 1933, Roślinność Babiej Góry), from the Western Bieszczady — Tarnica up to 1348 m (Jasiewicz, 1965, Monogr. Botan., 20).

The type subspecies *aucuparia* has been reported from the Tatras, Smytnia Valley up to 1400 m (Pawłowski, l. c.), from the Polica Range up to 1360 m (Stuchlik, Stuchlikowa, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 3), from Pilsko up to 1350 m (UJ Herbarium), from Gorce — Turbacz up to 1311 m (Kornaś, 1957, Monogr. Botan., 5), from Sądeczyzna, north of Złamany Wierch up to 1190 m (Pawłowski, 1925, Geobotaniczne stosunki Sądeczyzny), from the Gubałowskie Upland — Groniki up to 1130 m (Grodzińska, Pancer-Kotejowa, 1960, Monogr. Botan., 11, 1) and from the Bukowica Range from Kanasiówka up to 820 m (Grodzińska, 1968, Fragm. Fl. et Geobot., 14, 1).

A map of the distribution of *S. aucuparia* in Poland has not been prepared before. A map of its distribution in the region of Białowieża has been made by A. W. Sokołowski and J. B. Faliński (1961, Roczn. Sekeji Dendrol. PTB., 15) and for the Drohicka Upland by A. W. Sokołowski (1973, Prace Białostoc. Tow. Nauk., 19).

Представления отдельных авторов о систематике рябин значительно отличаются друг от друга. В составе *S. aucuparia* s. l. выделяют ряд географически изолированных таксонов, трактуемых то как подвиды, то как самостоятельные виды (например, Hultén, 1971, The Circumpolar Plants II Dicotyledons; Kárpáti, 1960, Feddes Rep. Spec. Nov., 62).

Во флоре Европы выделено пять подвидов: *S. aucuparia* subsp. *aucuparia*; subsp. *glabrata* (Wimmer et Grab.) Cajander; subsp. *sibirica* (Hedl.) Krylov; subsp. *praemorsa* (Guss.) Nyman; subsp. *fenenkiana* Georgiev et Stoj. (Warburg, Kárpáti, 1968, Flora Europaea, 2). Чаще всего встречаются типичный подвид, охватывающий своим ареалом почти всю Европу, за исключением самых южных районов, и subsp. *glabrata*, растущим в Северной Европе и в горах Центральной Европы. Остальные подвиды распространены в следующих районах: subsp. *sibirica* — в Сибири и на северо-востоке Европейской части СССР; subsp. *praemorsa* — в южной Италии, Сицилии и на Корсике; subsp. *fenenkiana* — только в Болгарии. Оторванные, островные местонахождения рябины обыкновенной отмечены в северной части Пиренейского полуострова, в Крыму, на Кавказе, а также в северной Анатолии.

S. aucuparia широко распространена на низменностях, а в горах (subsp. *glabrata*) поднимается до верхней границы леса и до яруса карпатской горной сосны. Наиболее высоко расположенные местонахождения зарегистрированы в Турции (Саракамыш) — до 2500 м над ур. м. (Gabrielian, 1972, Flora of Turkey, 4), в Тироле — до 2400 м (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora), на Кавказе — до 2300 м (Гачечиладзе, 1965, Дендрофлора Кавказа, 4), в Швейцарских Альпах — до 2300 м (Rubner, 1953, Grundlage des Waldbaues), в Татрах — до 2012 м (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1); в Горной Баварии — 1860 м (Meusel, Jäger, Weinert, l. c.) и в Норвегии (Хемседал) — до 1500 м (Lid, 1974, Norsk og Svensk Flora).

Имеются карты общего ареала *S. aucuparia* (Schmucker, 1942, Die Baumarten der nördlich-gemässigten Zone und ihre Verbreitung, Silvae Orbis, 4); Коновалов (1954, Деревья и кустарники СССР, 3); Düll (1961, Ber. Bayer. Bot. Ges., 34); Meusel, Jäger, Weinert, (l. c.); Hultén, (l. c.). Изданы также карты распространения вида в отдельных районах: Болгария (Стефанов, 1943, Сборник Белгарск. Акад. Наук.

Искус., 39); Скандинавия (Hultén, 1950, Atlas över växternas utbredning i Norden); Венгрия и прилегающие районы (Kárpáti, l. c.); Британские острова (Perring, Walters, 1962, Atlas of the British Flora); Крым (Косых, 1967, Дикорастущие плодовые породы Крыма); Дания (Ødum, 1968, Bot. Tidskr., 64, 1).

Для вида характерна широкая экологическая амплитуда. Встречается в подлесках светлых и хвойных лесов, на вырубках и лесных полянах, в зарослях на склонах речных долин, на кручах и даже на лугах и торфяниках. Рябина обыкновенная считается характерным видом для класса *Vaccinio-Piceetea*, а в горах — для ассоциации *Pinetum mughi*. Растет преимущественно на умеренно сухих почвах, кислых, перегнойных, глинистых или суглинистых, реже на богатых гумусом или на известняках. В принципе вид этот светолюбивый, но он хорошо переносит затенение.

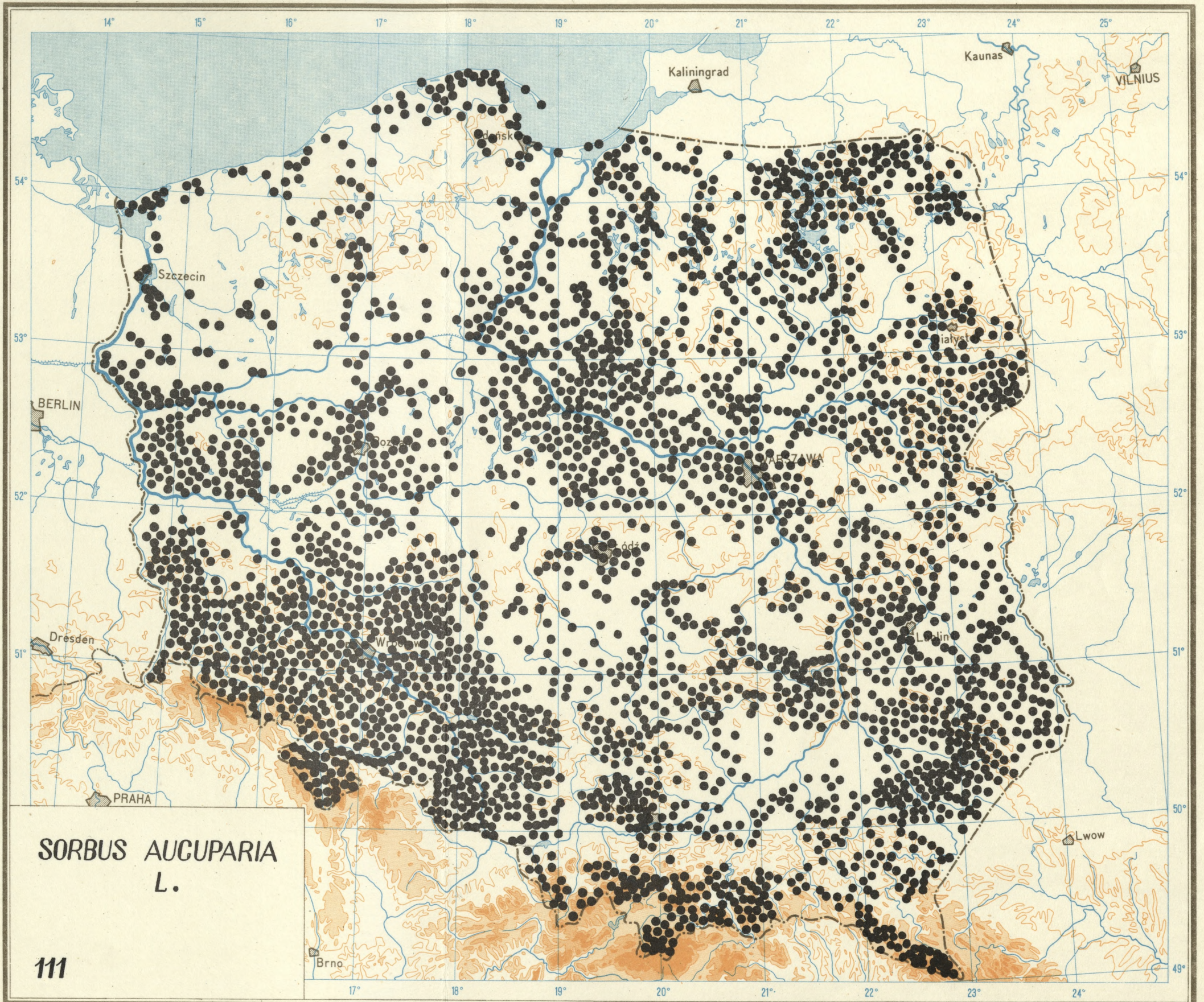
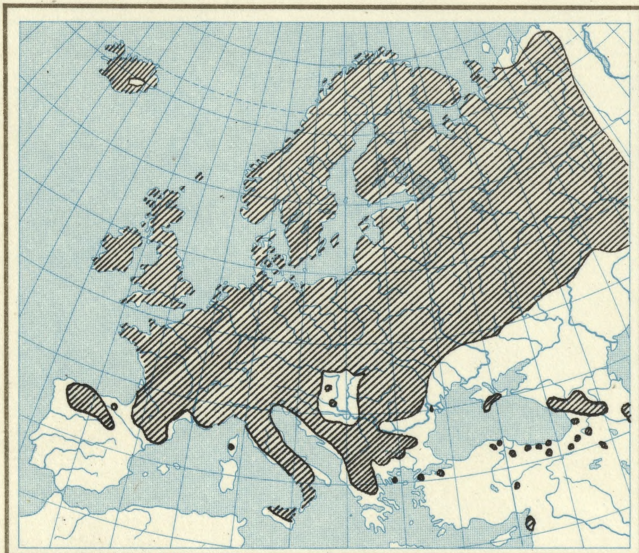
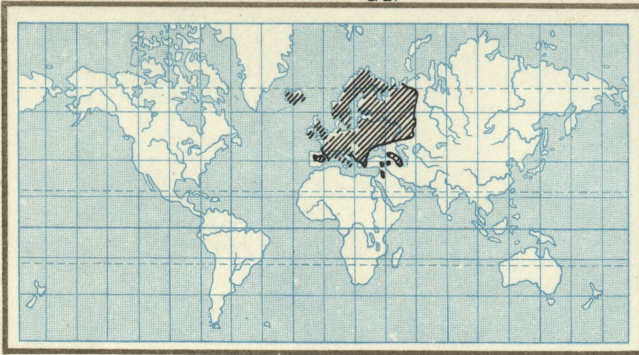
В Польше рябина обыкновенная распространена на всей территории страны — как на низменностях, так и в горах; она относится к числу самых обычных у нас древесных пород. Растет в тех же условиях, что и на всем протяжении ареала.

Самые высокие местонахождения subsp. *glabrata* в нашей стране: восточный сток Снежки и водораздел между Снежкой и Чарной Копой — 1560 м над ур. м. (Маско, 1952, Acta Soc. Bot. Pol., 24, 4); Татры (например, Долина Паныцы — 1550 м (Myczkowski, 1955, Ochr. Przyr., 23); г. Бабья (Дьяблук, Косьцулки, Сухы Поток) — 1550 м (Walas, 1933, Roślinność Babiej Góry), Западные Бещады (Тарница) — 1348 м (Jasiewicz, 1965, Monogr. Botan., 20).

Для типичного подвида (subsp. *ausciparia*) указаны следующие наиболее высокие местонахождения: Татры (Долина Смытня) — 1400 м на ур. м. (Pawłowski, l. c.); хребет Полицы — до 1360 м (Stuchlik, Stuchlikowa, 1962, Fragm. Fl. et Geobotan., 8, 3); Пильско — 1350 м (гербарий Ягеллонского университета); Горцы (Турбач) — 1311 м (Kornaś, 1957, Monogr. Botan., 5); Сондечизна (на север от Зламаного Верха) — до 1190 м (Pawłowski, 1925, Geobotaniczne stosunki Sądeczyzny); Губаловская возвышенность (Гроники) — 1130 м (Grodzińska, Panczer-Kotejowa, 1960, Monogr. Botan., 11, 1); хребет Буковицы (Канасювка) — 820 м (Grodzińska, 1968, Fragm. Fl. et. Geobot., 14, 1).

Карта распространения рябины обыкновенной в Польше до сих пор не публиковалась. Имеются карты только для некоторых районов страны: район Беловежской пущи (Sokołowski, Faliński, 1961, Roczn. Sekeji Dendrol. PTB, 15), Дрохицкая возвышенность (Sokołowski, 1973, Prace Białostoc. Tow. Nauk., 19).

SORBUS AUCUPARIA
L.

111

SORBUS AUCUPARIA
L.

III